

1. Innspill til styringssystemet for kompetansetjenester

Styringssystemet må utformes med tanke på at oppdragene til de ulike kompetanse- og behandlingstjenestene er grunnleggende forskjellige, selv om alle i dag er oppnevnt med bakgrunn i den samme forskrift. Dette gjelder særlig SANKS hvor oppdraget omhandler en befolkning og ikke en diagnose.

Det er ikke et optimalt styringssystem/krav at kompetanse- og behandlingstjenestene selv skal utvikle et internt dokumentasjonssystem. Krav fra myndighetene bør tydeliggjøres ytterligere, f.eks. gjennom tildelingsbrev med resultatmål tilpasset den enkelte virksomhets egenart.

I dag er det lagt stor vekt på utviklingen av kvalitetsregistre som ledd i et styringssystem. I noen sammenhenger er dette ikke hensiktsmessig eller mulig. For SANKS sitt vedkommende er det egentlig en umulighet i og med at det ikke er lov å etablere et register med etnisitet som en variabel. Dermed blir det umulig å måle effekten av SANKS sin virksomhet på landsbasis.

2. Innspill til kategorisering av nasjonale kompetansetjenester

Slik vi tolker det hører SANKS ikke hjemme i noen av de foreslåtte kategoriene, og velger derfor å ikke kommentere ytterligere.

3. Innspill til omorganisering av egen tjeneste

SANKS er blitt invitert av HOD til å gi innspill på dagens styringssystem for kompetanse- og behandlingstjenester, kategorisering av tjenestene og eventuell omorganisering av egen tjeneste. SANKS er fornøyd med at det skal gjøres endringer da dagens organisering ikke rommer kompleksiteten til organisasjonen. Vi er ikke en typisk kompetanse- og/eller behandlingstjeneste da oppgavene er rettet mot en befolkning og ikke en diagnose.

Norske myndigheter har gjennom Grunnlovens § 108 vedtatt at det påligger statens myndigheter å legge forhold til rette for at den samiske folkegruppe kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. Norge har også ratifisert ILO-konvensjon nr. 169 og anerkjent at samene har en særstilling som urfolk. Dermed har myndighetene forpliktet seg til å legge til rette for at samene skal ha muligheten til å ta vare på og utvikle sin kultur og samfunn på egne premisser, også innenfor utvikling av helsetjenester. Av ILO nr. 169 art 25 følger det at utforming og gjennomføring av helsetjenester for urfolk skal skje under urfolks eget ansvar og kontroll, slik at urfolk kan nyte godt av så høy fysisk og mental helsemessig standard som mulig. FNs generalforsamling vedtok 13. september 2007 en felles urfolkserklæring, utarbeidet i en prosess med tett samarbeid mellom stater og ulike urfolksgrupper. Erklæringen legger vekt på at urfolk har rett til å bevare og styrke sine egne institusjoner, kulturer og tradisjoner, og at de har rett til å utvikle seg slik de selv ønsker og synes er nødvendig.

Kunnskap om samisk språk og kultur, og samenes status som urfolk er svært begrenset i store deler av landet, også innenfor helse. Manglende kunnskap kan medføre liten forståelse for å utvikle tilrettelagte helsetjenester til samiske brukere og dermed manglende faglig kvalitet og pasientsikkerhet.

SANKS er den eneste behandlingsinstitusjonen i Norge med et nasjonalt ansvar overfor samisk befolkning. Myndighetene bør bruke den akkumulerte kunnskapen som SANKS har i større grad enn hittil. Under andre rammebetingelser vil SANKS kunne være en nødvendig og viktig

samarbeidspart for HOD i arbeidet med å skape en likeverdig helse-, omsorg- og sosialtjeneste for den samiske befolkningen. SANKS sin kompetanse er også etterspurt av statlige virksomheter utenfor helse- og sosialtjenesten, slik som f.eks. Sannhets- og forsoningskommisjonen.

Man vil kunne fortsette å utvikle de randsoneaktivitetene som utføres i dag. Organiseringen av SANKS vil ha innvirkning på hvordan norske helse-, omsorg- og sosialmyndigheter lykkes i å oppfylle sine forpliktelser, da organisering gjenspeiler hvordan ressurser og aktiviteter blir koordinert og integrert for å oppnå strategiske mål. Gitt at språklige og kulturelt tilpassede helse-, omsorg- og sosialtjenester inngår som sentrale nasjonale mål, bør dette også gjenspeiles gjennom organisasjonsstrukturen.

Endrede rammebetingelser vil kunne medføre:

- Øke omfang av undervisning på høyskoler og universitet (grunn- og spesialistutdanning)
- Bistå ved krisehendelser i et samarbeid med kommunale kriseteam. SANKS blir ofte etterspurt fordi man har tillit i den samiske befolkningen. For eksempel helikopterulykker i reindriften i Helgeland og på Saltfjellet, ved suicid, Tysfjordsaken og andre store kriser der samisk befolkning er rammet.
- Hurtig respons på behov utenfra slik som bistand til Sannhets- og forsoningskommisjonen.
- Forebyggende helse- og sosialtjenester slik som kompetanseoppbygging, råd og veiledning, tolketjenester m.m. til helsestasjon og barnevernstjeneste.
- Utvikle normeringsfunksjon (minimumsstandard) overfor spesialisthelsetjenesten
- Normeringsdialog med kommuner
- Bidra i utarbeidelse og oppfølging av Oppdragsdokument til RHF og HF
- Samarbeid og bidrag til BLD og (BFD)
- Annet forebyggende arbeid
- En mulig sparringspartner til tilsynsmyndigheter

Det er viktig at SANKS forsetter med de tjenestene og funksjonene man har i dag. Ved å løfte SANKS rett under HOD vil man i større grad kunne oppfylle lover og konvensjoner som myndighetene har forpliktet seg til. Man vil og kunne legge en standard og være et forbilde for andre land med urfolk.

Det er allerede etablert en samisk helsepark som inkluderer somatiske spesialisthelsetjenester. Det utredes og vurderes hvorvidt også de somatiske tjenestene skal inngå. SANKS tilbyr også behandlings- og kompetansetjenester til samisk folk i Sverige og Finland, noe som også bør tas hensyn til.

SANKS er en samisk organisasjon hvor konteksten er samisk miljø. Det samiske brukerperspektivet bør styrkes ytterligere, for eksempel ved at kompetanse- og behandlingstjenester også har samisk representasjon.

En samlet referansegruppe for SANKS konstaterer at SANKS har tillit i forhold til sine aktuelle og potensielle brukere. Forutsetningen for dette er å ha en fleksibel organisasjon. Vi viser også til Sametingets enstemmige vedtak i sak 39/19 – utvikling og organisering av samiske spesialisthelsetjenester. Saken er delvis gjengitt nedenfor og kan i sin helhet leses her:

I Nasjonal helse- og sykehusplan er Helse Nord gitt et særlig ansvar for utvikling av spesialisthelsetjenester til den samiske befolkning nasjonalt. Dette fordrer et samarbeid med øvrige regionale helseforetak Sametinget mener at dette ansvaret er et overordnet oppdrag som også må fremgå i organisasjonsstrukturen, ved at samiske spesialisthelsetjenester er organisert på et overordnet nivå underlagt eget ansvar og kontroll.

I dag er det begrenset tilgang på samiske fagfolk innenfor alle fagspesifikke områder. Det samiske folk er avhengig av organisasjonsformer som fører til at en kan benytte samiske fagfolk mest mulig fleksibelt. Det fordrer at organisering av helsetjenester til samiske pasienter ikke begrenses av etablerte rammer. Det er behov for å tenke helhetlig og overordnet om organisering av spesialisthelsetjenester til den samiske befolkning for å kunne gi bedre og mer helhetlige tjenester til samiske pasienter som bygger på samisk språk og kultur. En samordning av samiske fagressurser er et viktig moment i dette arbeidet. Det bør etableres samiske fagnettverk på tvers av kommunegrensener og spesialisthelsetjenester som følger opp samiske pasienter.

Sametinget viser til at ved å danne fagmiljø og nettverk i de samiske kjerneområdene vil likeverdige helsetjenestetilbud ta utgangspunkt i det samiske samfunnets behov. Likeverdige og tilpassede helsetjenester i samiske kjerneområder fordrer tett samhandling mellom kommunehelsetjenesten og spesialisthelsetjenesten. Slik sømløs organisering mellom tjenestenivåene med utgangspunkt i samiske fagmiljø og nettverk gir et grunnlag for likeverdige helsetjenester. Sametinget støtter opp om nettverksdannelsen av samisk helsepersonell i sørsamisk område og etableringen av et helsehus til det lulesamiske kjerneområdet.

Sametinget viser også til at samiske fagfolk, over mange år, har utviklet og etablert samiske tilrettelagte helsetjenester som får god tilbakemeldinger på kvalitet. Samiske fagpersoner har de beste forutsetningene til å utforme spesialisthelsetjenester tilpasset språklige og kulturelle behov. Sametinget legger til grunn at en organisatorisk og strukturell videreutvikling av Sámi klinihkka er nødvendig for videreutvikling av samiske spesialisthelsetjenester. Samtidig må også øvrige regionale og underliggende helseforetak forpliktes på kulturelt og språkligtilrettelagte tjenestetilbud til samiske pasienter.

Organiseringen av spesialisthelsetjenestene vil ha innvirkning på hvordan norske helsemyndigheter lykkes i å oppfylle sine forpliktelser, da denne gjenspeiler hvordan ressurser og aktiviteter blir koordinert og integrert for å oppnå strategiske mål. Gitt at språklige og kulturelt tilpassede spesialisthelsetjenester inngår som sentrale nasjonale mål, bør dette også gjenspeiles gjennom organisasjonsstrukturen. Den overordnede organisasjonsstrukturen må også erkjenne at samene har en rett til selvbestemmelse, og at samiske fagpersoner sitter på de beste forutsetningene til å utforme spesialisthelsetjenester tilpasset språklige og kulturelle behov. Samtidig må også øvrige regionale og underliggende helseforetak forpliktes på kulturelt og språklige tilrettelagte tjenestetilbud til samiske pasienter.